

Т. О. Таган

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ РЕГІОІВ.

Визначення і вивчення чинників є центральною задачею при вивченні соціально-економічних процесів і явищ і у тому числі територіальної нерівності. Територіальні відмінності по рівню розвитку, якості життя існують не тільки між регіонами, і країнами, але і усередині держав, навіть дуже невеликих за розмірами.

Причиною цього є те, що географічні одиниці, на які розрізнена земна куля, володіють специфічним для кожної набором чинників, більш чи менш вдалим, який позитивно або негативно позначається на життєвих можливостях їх мешканців (таких як стартові умови, можливості самореалізації і конкуренція, якість і рівень життя населення).

Особливо актуальна проблема нерівності для країн що знаходяться в процесі трансформації, якою є Україна, оскільки збіг територіальної нерівності з мовними, етнічними, релігійними відмінностями може привести до конфлікту. Під територіальною нерівністю розуміють відмінності між структурними одиницями території по досягнутих результатах в економічній, політичній соціальній і екологічній сферах, виниклі під впливом низки чинників.

В Україні вивчення територіальної нерівності є недостатньо розробленим новим напрямом, тоді як за рубежом одержало достатній розвиток. Вивченням територіальної нерівності займалися такі зарубіжні вчені як Д. Вілліамсон, А. Аткинсон, Б. Дейвіс, С. Чакраворті, В.Н. Холина, Н. Зубаревич і ін. Їх праці присвячені розгляду теоретичних і практичних проблем нерівності, але недостатньо уваги в них приділено розгляду чинників обумовлюючих територіальну нерівність.

Важливою задачею для розуміння соціально-економічного процесів і явищ, є визначення передумов і факторів, що їх обумовлюють. Чинник - походить від лат. factor – у словнику тлумачиться як [7]:

- 1) рушійна сила якого-небудь процесу, що визначає його характер або окремі риси;
- 2) істотна обставина в якому-небудь явищі, процесі, початкова складова чого-небудь.

Аналіз науково-методичних публікацій [2,3,4,6,] дозволяє систематизувати всі різновиди чинників, та виділити дві загальні групи: зовнішні і внутрішні по відношенню до регіону фактори, що істотно впливають на територіальну нерівність по рівню розвитку регіонів.

До провідних зовнішніх чинників відносять:

- соціально-економічну і регіональну політику держави (її чіткість, зваженість, систематичність, спрямованість на рівність, ефективність);
- глобалізацію.

Якщо роль першого чинника в основному полягає в перерозподілі грошових коштів між регіонами, то вплив процесів глобалізації в посиленні світової територіальної нерівності не можна недооцінювати. До наслідків глобалізації відносять дестабілізацію світової економіки, розшарування планети на бідних і багатих, погіршення навколишнього середовища, культурну експансію і екологічний колоніалізм, що росте [1].

Глобалізація виявляється в трансграничному русі підприємницького капіталу, зростанні відкритості економіки країни, розповсюдженні

глобальних інформаційних мереж і загальних стандартів споживання і, з одного боку сприяє уніфікації відтворювального процесу в розвинених країнах. З другого боку, створює основу для посилення переваг багатих країн. У середині держав, вплив світової економіки сильніше відчувається в великих містах і регіонах, що володіють дефіцитними ресурсами і сприятливим для зовнішніх зв'язків положенням. Ступінь, на яку залучені регіони в глобальний ринок обумовлює, зокрема, стан ринку праці, доходи населення [3].

Все різноманіття внутрішніх чинників можна розділити на сім груп:

1) природні (географічне положення, природно-кліматичні умови, об'єм і якість природно-ресурсного потенціалу і ступінь його опанування і др). Вплив цього фактора опосередкований способом виробництва і рівнем розвитку продуктивних сил. На перших етапах розвитку чинник природного середовища і природних умов грав найважливішу роль. В даний час, значення цього фактора знизилася у зв'язку з бурхливим розвитком науки і техніки. Але і дотепер характер розміщення корисних копалин, наявність інших природних ресурсів, різні форми їх зосередження, урізноманітнюють регіональні можливості господарської діяльності населення з характерними для них соціальними процесами, що відображаються на демографічних, економічних і екологічних характеристиках [5].

2) історичні (традиції і етичні норми, успадковані особливості регіонального розвитку, динаміку господарського освоєння і ін.). Наприклад, міста, створені без урахування особливостей території, без диверсифікованої структури зайнятості не змогли адаптуватися до умов ринкової економіки після розпаду Радянського Союзу.

3) соціокультурні (трудові навички, сформованість основних потреб, соціальна структура населення, рівень загальної культури і ін.). Ця група чинників обумовлює рівень потреб, задоволення яких є найважливішою функцією держави, ведучою до підвищення добробуту суспільства.

4) демографічні (демографічний потенціал, характер системи розселення, якість трудових ресурсів і ін.) всі ці чинники безпосередньо впливають на розвиток регіонів. Відомо, що міське населення має в цілому кращі умови і як наслідок якість життя. Система розселення населення, що історично склалася, впливає на структуру виробництва, забезпечуючи зайнятість населення і задоволення їх матеріальних і духовних потреб та ін.

5) політичні (геополітична ситуація в країні, її стійкість, наявність регіональної політики, рівень політичних свобод і ін.) політична ситуація впливає з одного боку, на рівень економічного розвитку регіонів і держави в цілому, а з іншою, формує образ країни на світовій арені, тощо.

економічні (структура і спеціалізація господарського комплексу, тип виробничих відносин, рівень безробіття рівень індустріалізації, розвиненість інфраструктури, наявність робочих місць, фінансова забезпеченість, доходи і витрати населення, наявність інвестицій і ін.). Дія цієї групи чинників найбільш істотна. Від рівня економіки країни напряму залежать конкурентоспроможність на світовому ринку, доходи населення, його рівень та якість життя і ін.

б) екологічні (якість навколишнього середовища, динаміка екологічної ситуації і др). Погіршення екологічної ситуації може бути причиною міграції населення, веде до витрат на її поліпшення, відновлення здоров'я населення і т.д.

Все різноманіття чинників змінюючись в часі, створюють між собою величезне число комбінацій, що визначають загальний напрям і особливості

розвитку кожного конкретного регіону. У зв'язку з цим, виявлення і класифікація чинників, визначення найістотніших з них, є першорядною задачею при вивченні територіальної нерівності і вироблення заходів досягнення стану оптимальної рівноваги.

Список літератури:

1. Аничин И.П. Столкновение глобалистских и антиглобалистских взглядов в современном мире.// Проблемы геоконфликтологии. В 2 т. Т. 1/ Под редакцией Н.С. Мироненко. – М.: «Пресс-Соло», 2004. – 220 с.

2. Неравенство в потреблении как фактор конфликтогенности М.Н. Порфененко // Проблемы геоконфликтологии. В 2 т. Т.2 / Под редакцией Н.С. Мироненко. – М.: «Пресс-Соло», 2004. – 316 с.

3. Россия регионов: в каком социальном пространстве мы живем? / Независимый институт социальной политики. М.: Поматур, 2005. – 278с.

4. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За редакцією Г. В. Балабанові, В.П. Нагірної, О. М. Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.

5. Холина В.Н. География человеческой деятельности: экономика, культура, политика: Учебник для 10-11 классов школ с углубленным изучением гуманитарных предметов. – М.: Просвещение, 1995. – 320с.

6. Энциклопедический словарь. Гл. ред. Б.А. Введенский. Т. 2. Маскат – Яя. 1964.